

Kakva su ovo vremena?

“Kakva li su ovo vremena?”, upitao je Andrija K. iz Klobuka. Poznajemo se više od pedeset godina. Nije Andrija bio ljubitelj pitanja. Pitanja su ga, u većini slučajeva, iritirala. On je bio ljubitelj odgovora. Po mogućnosti brzih i, prema njegovu mišljenju, točnih i neupitnih. U svaku rečenicu “uguravao” je Andrija Boga, a Krist mu je bio formula. Čemu, dakle, pitanje kada smo kao Kristovi sljedbenici, uvijek iznova, vlasnici odgovora?! A onda iznenada, tog sivog i u magli okupanog jesenjeg jutra, Andrija s teško prikrivenom tugom u glasu upita: “Kakva li su ovo vremena?”

Poznavajući Andrijinu morlačku prijeku narav, brzu zapaljivost, sklonost fundamentalizmu, idolopoklonstvu, netoleranciji i isključivosti, dogmatizmu i fanatizmu, odlučio sam ne žuriti se brzim odgovorom. Šutio sam. Pravio sam se kao da nisam čuo što me Andrija pita. I inače, trenutci tišine bili su mi uvijek dragocjeni. U tim sam se trenucima pokušavao sabrati i prevladati rastresenost. Šutnja je bila plodna zemlja iz koje su klijala nova pitanja.

„A zašto pitaš Andrija kakva li su ovo vremena kada unaprijed znaš odgovor,“ nakon duže šutnje, konačno nevoljko i odsutna duha prozborih. „Ti si Andrija čovjek odgovora, a ne čovjek pitanja. Tebi je vjera sumnju potpuno ubila. Ljudi tvojega nazora ne postavljaju pitanja, već daju odgovore. Puno je, naime, danas onih koji daju sigurne, apodiktične odgovore, a malo je onih koji postavljaju istinska, bitna pitanja. Čini mi se da je to jedan od znakova vremena. Duh vremena. Često si i u našim razgovorima isticao: treba znati i moći čitati znakove vremena. Uostalom, čitanje znakova vremena, dijalog i autonomija stvorenih stvari u jednoj rečenici sažimaju duh Drugog vatikanskog koncila. Stoga ja tebe sada pitam: kakva li su ovo, po tvom mišljenju, uistinu vremena, predragi Andrija.”

Magla se sporo i lijeno dizala. Studen je u studenome za obraze i prste ugrizala.

Andrija se iz dubine pluća nakašlja. Crvenu licu od bijesa, gotovo zaurla: „Apokaliptična, posljednja vremena, kraj svijeta, to je barem razvidno, to se zna. Stigla je u ovaj, u zlu

ogrezli svijet, zaslužena Božja kazna. Zar ne vidiš i na nebu i na zemlji znakove dolaska Antikrista?”

Andrijin me odgovor nije iznenadio, ali me je, priznajem, duboko uznemirio. Nakon što sam se teškom mukom koliko toliko sabrao ponovo sam ga upitao: „Znaš li ti Andrija onih dvanaest znakova sv. Bonaventure, franjevca, serafskog naučitelja, koji će prema njemu najaviti dolazak Antikrista?”

Još uvijek crven u licu znatno se uzmeškolljio, lomi prste, zasukuje rukave, kao da se sprema za tuču. Češkajući se iza uha, tiho prozbori: „Otkud si pak sada to izvukao? Naravno da ne znam. Uostalom, i ne interesiraju me previše Bonaventurini znakovi. Uvjeren sam da je istina ono što govorim. Pa ipak, nabroji mi te njegove znakove. Pretpostavljam da ih znaš kada se već na njih pozivaš.”

Nisam žurio s odgovorom. Kako bih dobio na vremenu, polako sam iz džepa izvadio kutiju cigareta, gotovo je ritualno otvorao, izvadio cigaretu i zapalio. Nakon što sam nekoliko dimova otpuhnuo, rekao sam: “Naravno da znam svih dvanaest Bonaventurinih znakova, ali bi nam njihovo nabranje vrijeme pojelo.”

„Reci barem jedan znak,“ nestrpljivo će Andrija, upavši mi u riječ.

„Ne budi nestrpljiv, reći ću ti prvi znak koji je itekako relevantan, a odnosi se izravno i na nas dvojicu. I ne samo na nas nego i na većinu korisnika ovoga doma. A ako budeš inzistirao, nabrojiti ću ti i ostalih jedanaest znakova.”

„Daj, ne okolišaj više kao mačak oko vruće kaše, reci već jednom,“ jedva suspregnuti bijes izusti Andrija.

Mirno sam ga promatrao kako se pjeni u svom bijesu, a onda još mirnijim tonom izgovorio: „Prvi znak koji će prema Bonaventuri najaviti dolazak Antikrista, bit će kada starci izgube zdrav razum i mudrost. Ako je suditi prema nama dvojici, a i većini ostalih nam kolega, Antikrist je već pred vratima. Antikrist ante portas!“, prisnažih, „nisam se mogao suspregnuti, a da se gorko ne našalim.”

Nije tražio da mu nabrajam ostalih jedanaest znakova. Pobjesnio je. „Eto vidiš, s tobom se uopće ne može ozbiljno niti o najozbiljnijim temama razgovarati. Ti sve ironiziraš. U humor pretvaraš. Nije mi do smijeha, uostalom, smijeh je grijeh. Nije Bogu do smijeha, posebice ne u ova teška i ozbiljna, olovna, posljednja vremena“, još uvijek vidno uzbuđen i ne smirujući se izgovori trijumfalno svoju eskapadu Andrija, kao da sigurno zna kakvog je Bog raspoloženja u ovom trenutku dok nas dvojica razgovaramo. Njegov izljev žući unosi je u mene sve veći mir i poticao njegovo sve veće uzrujavanje.

„E, moj Andrija, gdje je smijeha tu je i Boga, nema duhovitosti bez Duha. A Bog je Duh, zar ne? Ljubav i Duh, to je Bog, a pjesnik zbori:

‘Od svih kvaka ponajviše smijeh kvači
I od griješnog i od smiješnog smijeh je jači
Kad se smijah tad i bijah
Pa se smijem, tim se grijem, tim se bijem.’
(Mak Dizdar)

Koliko vidim, nas dvojica, za čudo Božje, još uvijek jesmo u životu pa umjesto da se smijemo i smijehom bar duhovno našu ozeblu i već znatno promrzlu starost grijemo, ležerno i nonšalantno razgovaramo, mi se, evo već gotovo pola stoljeća, riječima kao ubojitim kopljima bijemo i tako Bonaventuri, što se tiče našeg razuma i mudrosti, kao prvog znaka, za skori dolazak Antikrista za pravo dajemo.”

Magla se polako razišla, a sunce se stidljivo pomaljalo ispod sivih oblaka. Sivilo jesenje. Šuma ispred nas u spektar se prelijepih boja obukla. Boja lišća crno-žuto dominira. Neizreciva ljepota. Raskoš šarenila. Lišće u ljepoti boja umire. Ljepota „umiranja“ prirode. Vjetar u granama ples s lišćem pleše. U zraku se osjeća neka uzvišena mističnost opraštanja od života.

Dvojica ne previše mudrih staraca, svatko na svoj način ljutita zbog skore blizine kraja njihovih ovozemaljskih života i zbog još uvijek nepronađenih odgovora na postavljena pitanja, u mislima otploviše do eshatona. Prvi se iz te eshatonske plovidbe probudio Andrija i gotovo

povika: „Dosta mi je tih tvojih talmudskih mudrovanja i ispraznosti sofizama. Tvog tautološkog raspređanja o odnosu smijeha i grijeha. Nije mi nimalo do smijeha, ovo su teška apokaliptična, posljednja vremena koja zahtijevaju ozbiljne, svekolike utjehe potrebite čovjeka.“

„Ma kakva te apokalipsa i utjeha Jobovih prijatelja spopala. To ti je loša teologija. Kršćanstvo

nije kamilica, već po uzburkanom, valovitom moru plovidba, prepuna odvažnosti, avanture i adrenalina. Svega onoga što izmiče kontroli i predvidljivosti i što rastura skamenjene horizonte. Kršćanstvo nije religija, nego vjera. Upravo novi život u svim njegovim vrhuncima i ponorima. Ono je duha dionizijskog, strastvenog, erotičnog, apolonijskog, prometejskog i slobodarskog, a ne duha kamiličnog. Nije kršćanstvo puka zaštita i utjeha slabica i pobožanstvenjenje naših slabosti i ustrašenosti od višeznačnosti.“

Dok sam to u hipu govorio, Andrija je u licu sve više crvenio i žutio. Činilo mi se na trenutke da mu izmiče tlo pod nogama i da me više ne želi i ne može slušati. Očekivao sam da će svakog trenutka eksplodirati. Ali sam se jako prevario. Tihim, šapćućim, gotovo smirenim glasom Andrija je rekao: „Samo ti nastavi svoje blasfemije i heretične misli iznositi. Još ću te jedno vrijeme slušati, jer ja znam odgovor. Krist je odgovor!“ prisnaži s velikim entuzijazmom novopečeni novoevangelizator i nekadašnji hagioasistent, moj subesjednik Andrija.

„A kako glasi pitanje?“ upitah ga. Šutnja. Protjecanje vremena. Pomislio sam u sebi i glasno izgovorio: „E, moj jarane, najveći problem današnjih kršćana i nije u tome da ne znaju pravi odgovor, nego u tome da su zaboravili pitanja koja su bila postavljena i na koja se dani odgovori odnose.“

Grane stabala, zamršene krošnje drveća, u šumi ispred nas, stvaraju jake šumove. Čini mi se na trenutak da ne prepoznamo plove, kako one s početka ljudske povijesti, tako ni ove današnje i da od lišća ne vidimo koliko je daleko nebo, a sve na zemlji višeznačno.

„Možda su moje misli zbrkane, blasfemične i heretične, Andrija jarane, ali dobro

znam i duboko vjerujem da je kršćanstvo univerzalizam, a ne nacionali katolicizam u što ga povijesno kršćanstvo sve više želi pretvoriti, u nešto poput cigarete bez nikotina, kave bez kofeina, kolača bez šećera i piva bez alkohola. Da, upravo u nešto poput kamilice! No, slažem se, vrijeme je da promijenimo temu ili da je pokušamo sagledati iz neke druge perspektive, jer ćemo se inače jako posvađati. A to nam, posebice u ovoj našoj dobi, nikako ne priliči. Naime, Hindusi vjeruju da zemlja, budući da je treba poduprijeti, stoji na slonu koji, budući da i njega treba poduprijeti, stoji na kornjači koja opet stoji na zmiji. A na pitanje: 'A na čemu onda stoji zmija?' odgovor glasi: 'Promijenimo temu razgovora.' Pa ako mogu Hindusi temu razgovora mijenjati, zašto ne bismo mogli i mi? Andrija, izvoli!

„Nemam ja što izvolijevati, mudroslove moj“, javi se Andrija kao iz zбора podrugljivaca, glasom prepunim trijumfa. „Svoje sam rekao i nemam tome što ni dodati ni oduzeti, a ti mi, baš me zanima kako ćeš to izvesti, iz svoje perspektive objasni: kakva su ovo vremena? Rado ću te slušati, a onda ću ti za kraj ovoga našeg razgovora još jedno pitanje postaviti.“

Andrija i pitanja. Njegova želja slušanja. Nakon gotovo pedeset godina promijenjena paradigma. Ne vjerujem svojim ušima. Što se ovo događa? Možda su na djelu ipak posljednja vremena? Što sam mogao? Nije više bilo uz-maka. Što je sve ovo meni trebalo? Nelagoda, muka, težina i tjeskoba naviru, a šutnja i tišina dodatno ih pojačavaju. Vani je vjetar s požutjelim jesenjim lišćem već davno započeti ples završavao. Utiha. Andrija se udobno smjestio i činilo se napeto moje odgovore očekivao. Primitio je moju muku, ali za nju nije mario. Nakon duge i mučne šutnje napokon sam progovorio: „Pa dobro, kada već tako želiš, pokušat ću, pitajući se, doći do odgovora na tvoje pitanje.“

„Kako god te volja, jarane, samo već je-dnom počni, bez okolišanja, napušta me polako moje Jobovsko strpljenje s tobom“, doda i ostane mirno sjediti.

„Dakle, nisu li ovo čudna, olovno teška, sumorna i tjeskobna vremena? Nisu li ovo vremena straha i drhtanja od bolesti na smrt? Je li

istina da je ta nevidljiva, niti živa niti mrtva supstanca koja sije smrt, životinja (beštija), korona cijeli svijet na koljena bacila? Ima li tu kakve simbolike između korone (krune) i krune tr-nove? Mijenja li korona, barem dok traje ova ne-podnošljiva pandemija, Isusovu drugu zapovijed ljubavi iz Matejeva evanđelja? Isus je, naime, farizejima rekao: 'Voli bližnjega svoga kao samoga sebe!' Ne radi li korona inverziju te nje-gove zapovijedi, prisiljavajući ljude da se ponašaju po načelu: čuvaj se, distanciraj se, udalji se od bližnjega svoga da bi sačuvao njega i sebe od opake zaraze? Čudna, inverzna vremena. Zar ne? Nije li ovo vrijeme u kojem hodočaste horde lažnih proroka, vrijeme koje se klanja, čini se, najviše klanja božanstvu boga novca, Mamone? Nije li ovo vrijeme idolopoklonstva, vrijeme kumira i svekolikih zabluda? A nije li jedan od najvećih paradoksa ovoga vremena apsolutizacija relativizma? Zar nije ta, u današnjoj ljudskoj povijesti, najopasnija i najrazornija apsolutizacija posljedično nekoliko velikih smrti uzrokovala? Kojih smrti pitaš se, Andrija? A pitam ja tebe: Zar nije apsolutizacija relativizma uzrokovala: smrt metafizike, smrt velikih priča, smrt jezika i, što je najgore, uzrokovala je i smrt istine. Zar ne, jarane?“

Izlio se u hipu iz moje uzbuđene nutrine i uzburkane i ustreptale duše monolog u obliku pitanja pred čovjeka odgovora. I dok sam uzbuđen i povišenim tonom sve ovo govorio, ispod oka, kriomice, svoga sam subesjednika promatrao. I dalje je udobno smješten na stolcu mirno sjedio i čini se pozorno slušao. Često je, s vremena na vrijeme, oči zatvarao. Nije mi jasno je li se povremeno, zatvarajući oči, dodatno koncentrirao ili je pak blaženo drijemao.

Napokon je prozborio: „Sve to što si izgovorio svekoliko je upitno. Ali pustimo sad to, umoran sam i ne da mi se dalje s tobom polemizirati. Nego, moje pitanje glasi: Pod pretpostavkom da su tvoji uvidi donekle ipak istiniti, što nam je činiti?“

Iznenadio me i donekle zbunio tim pitanjem, ali sam se brzo pribrao: „I ja se pitam, nije li nam urgentno potrebno pod hitno se vratiti perenijalnoj istini, tj. perenijalnoj filozofiji i perenijalnoj teologiji. I iz pretpostavki i perspektive takve filozofije i takve teologije početi ovo vrijeme u njegovoj biti bitno misliti. Ne

ćemo valjda dopustiti da laž ovu epohu u crnu noć bez izlaza pretvori?"

"E, kad tako nepodnošljivom lakoćom mudro sloviš o teškim temama, mudroslovi mi još samo o smrti pa ćemo se razići."

„O smrti!?" zapitah ga zaprepašteno.

„Da, o smrti", mirno odgovori Andrija. "Slušam te, izvoli!"

„Odgovorit ću ti Andrija ovaj put bez mnogo pitanja. Smrt. Eto još jednog paradoksa! S jedne strane, smrt je tajna, misterij, zagonetka, područje „posljednjih stvari“ o kojima jedva da je moguće zboriti osim možebitno pjesnički. Smrt je materija eshatologije. A, s druge strane, smrt je najizvjesnija izvjesnost što je ljudski um može pojmiti. Što se nas dvojice pak tiče, od svih naših najdražih bližnjih, smrt nam je najbliža. To da je od svih događaja samo smrt tako izvjesna, to je nažalost ili na sreću neupitna istina. Gorka, opora, tjeskobna, nevesela i poražavajuća, ali ipak istina. Smrt je, naime, u trenutku nastanka novoga života već nazočna. Ta činjenica, iako notorna, evidentna i neoboriva, ipak je rijetko posvješćivana. Čini se također da smrt nije jednoznačna i samorazumljiva činjenica. Ona je od samih paradoksa i kontradikcija satakana. Narativ Logosa, Mitosa, Erosa i Tanatosa, nikada do kraja ispričan. Poetika višeznačnosti. Fenomen koji dokida mogućnosti. Pojavljuje se u najmanje dva oblika: smrt fizička i smrt duhovna. Svijetom danas baulja mnoštvo duhovnih mrtvaca. Ova se epoha silno upire da kronološki ljudski život što duže traje, a za duhovnu kvalitetu ljudskoga života malo tko haje. Ako je samo smrt potpuno izvjesna i događa se čak i za vrijeme fizičkog trajanja ovozemaljskog ljudskog života, postavlja se pitanje: Kakva je zapravo kob, usud i sudbina čovjeka? Tog bića na sliku Boga samoga stvorena. Ima li ljudski život smisla ikakva? Odgovor se krije u istini ili mitu Uskrsa i uskrsnuća Isusa Krista, Boga našega. Za nevjernike, Uskrs i uskrsnuće obična je himera i zabluda, a za nas kršćane, jedina i apsolutna istina. Uskrs i uskrsnuće! Kojega li najljepšeg sna! Ispunjenje smisla ljudskog življenja. Krist je za nas smrt pobijedio. On je smrt smrti. Od tog događaja ljudski se život više ne nalazi

u okovima smrti, već se nalazi samo u žrvnju postojanja. Postojanja u dva različita oblika: ovom zemaljskom i onom eshatološkom."

„Ma žao mi te slušati, a još žalije gledati kako i koliko se mučiš ne bi li nešto suvislo

prozborio o tajni smrti i života, a za razliku od tebe, vrli moj mudroslove, sv. Pavao sva ta i druga teška pitanja jednom jedinom rečenicom rješava."

„Koja je to rečenica, predragi Andrija?" upitah.

Andrija majstor, pače velemaistor citatologije, uvijek apodiktična i neupitna odgovora izdiktira: "Doista, sad gledamo kroz zrcalo, u zagonetki, a tada ćemo gledati licem u lice! Sada spoznajemo djelomično, a tada ću spoznati savršeno kao što sam i spoznat!"

„E, moj Andrija, sveti Pavao je sveti Pavao, a ja sam samo grješni Đuro. U tome je ta kvalitativna ontološka razlika između nas dvojice."

Tom sam rečenicom, već prilično dobro umoran od eshatoloških spekulacija, kanio ovu priču završiti. A onda mi iznenada, u trenutku, u sjećanju iskrsnu slika jednog susreta. Tog prohladnog svibanjskog jutra, ispred zgrade zajedničkog nam fakulteta susreo sam prijatelja Ivana. Nakon kratkog i srdačnog pozdrava, upitah ga: „Eto, predragi Ivane, godine nam prolaze, a uz velike muke i napore postigli smo gotovo sve što je po ljudski postići bilo moguće. Ispunili smo čini mi se gotovo sve svoje ovozemaljske zadaće. Ti eto, Bogu hvala, i akademikom postade. To me silno raduje. A što nam je sada činiti?"

„Sad nam valja umrijeti", rezolutno odgovori Ivan.

„To znam, ali te kao mudra čovjeka pitam: zašto moramo umrijeti?"

Ivan se zamisli, čelo mu se nabora, podigne obrve, ne žureći s odgovorom, napravi kratku stanku. Nakon što iz lule otpuhne nekoliko dimova, tihim, jedva čujnim glasom, pu-

---

nim neke neizrecive sjete, melankolije, ali i neugasle nade, konačno prozbori: „Da se ispune Pisma!“

Izgovorivši tu kratku rečenicu, laganim korakom udalji se od mene. Iznad njegove mudre i polusijede glave dizali su se oblačići dima iz njegove tako mu drage lule.

“E, moj Ivane,” izlije se iz dubine moje duše uzdah, “ čini se da sve je samo putovanje i da sve je samo pitanje.”

U početku bijaše Riječ. U početku priča bijaše.

Dr.sc. Ante Škember

Hrvatsko komunikološko društvo